

УДК 338.439.4.003.13:637.12

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЧЕРКАЩИНИ.

Семенда Д.К., к.е.н., професор, Семенда О.В., к.е.н.

Уманський національний університет садівництва

Семенда Д.К., Семенда О.В. Стратегічні орієнтири розвитку виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Черкащини. В статті здійснено обґрунтування стратегічного розвитку виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області, проведено аналіз його сучасного стану та визначено напрями підвищення його економічної ефективності.

Semenda D.K., Semenda O.V. The strategic features of the development of milk production at agricultural enterprises of the Cherkassy region. The paper is devoted to the substantiation of strategic development of milk production at agricultural enterprises of the Cherkassy region, the authors analyze its current state and define the aspects of the increasing of its economic effectiveness.

Постановка проблеми. Актуальність, доцільність і значущість розв'язання проблеми підвищення ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах нарощуванням рівня його інтенсивності визначається тим, що має місце значний розрив між генетичним потенціалом продуктивності корів різних порід, при середньому його значенні 7–8 тис. кг та фактично досягнутою в Україні продуктивністю (4520 кг у 2013 р.). Тобто реалізація цього потенціалу становить лише близько 50%, основною причиною чого вчені вважають

недотримання товаровиробниками технологічних умов утримання, вирощування й годівлі сільськогосподарських тварин.

Узагальнення досвіду зарубіжних країн із високоінтенсивним розвитком молочного скотарства (надій 7–13 тис. кг) показує можливість і доцільність нарощування продуктивності корів, оскільки Україна за цим показником значно відстає від розвинутих країн. Зазвичай у таких випадках особлива увага приділяється можливостям, пов'язаним з інтенсифікацією виробництва за рахунок впровадження в галузь досягнень НТП і передового досвіду. Отже, нині є потреба зорієнтувати вітчизняне молочне скотарство на випробуваний у світі ефективний шлях його ведення – інтенсивний, що потребує економічного обґрунтування напрямів інтенсифікації [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сучасної стратегії розвитку виробництва молока і ринку молокопродукції зокрема належать працям В.Г. Андрійчука, В.І. Бойка, П.С. Березівського, М.М. Ільчука, П.Т.Саблука, О.М.Шпичака та інших економістів-аграріїв. Незважаючи на велику кількість досліджень і публікацій, питання розробки пошуку напрямів ефективного його виробництва залишаються ще недостатньо вивченими.

Мета статті полягає у висвітленні основних напрямів розвитку виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основних результатів дослідження. Проблема низької продуктивності корів є досить складною за рахунок того, що традиційним для вітчизняної галузі молочного скотарства завжди був екстенсивний розвиток, тобто більші обсяги виробництва молока досягалися зростанням кількості поголів'я корів, а не підвищенням середніх надоїв. Тому підвищення продуктивності корів потребуватиме значних зусиль та використання успішного досвіду країн з високими середніми надоями на

одну корову. Очевидно, це потребуватиме вкладання додаткових коштів, що ще більш ускладнює дану проблему [2].

Продуктивність молочних корів залежить від багатьох факторів, головними з яких є породно-генетичний склад тварин і якість їх відгодівлі, що в поєднанні з належними умовами утримування дозволяє повною мірою використовувати їх породний потенціал. На думку багатьох дослідників, частка впливу кормових факторів на продуктивність тварин складає 60–70%, генетичних 20–30% і близько 10% – це безпосередньо фактори утримування тварин [3, 4].

Одночасно відомо, що ефективність виробництва зростає з підвищенням його концентрації, однак вона має бути раціональною, оскільки надмірне укрупнення може викликати негативні наслідки, пов'язані з внутрішньогосподарською діяльністю, в результаті чого «ефект масштабу» втрачає свою дію. В.Я. Месель-Веселяк зазначає, що розміри ферм і комплексів визначаються обсягом виробництва продукції та кількістю поголів'я худоби, одночасно основним критерієм забезпечення раціональних розмірів є мінімізація приведених затрат на одиницю продукції [5].

Одним з основних факторів недостатньо повного використання потенційних можливостей розвитку вітчизняного молочного скотарства, є недостатня кількість крупнотоварних сільськогосподарських підприємств молочного напрямку. Свідченням цього є те, що у 2012 році кількість підприємств у Черкаській області із поголів'ям корів понад 600 голів становила лише 17 одиниць, а з поголів'ям від 401 до 600 голів – 18 одиниць (табл. 1).

Станом на 1.01.2013 р. майже 26% господарств мали поголів'я дійного стада до 100 голів; 36 сільськогосподарських підприємств утримували 101–200 голів дійного стада (24,6%) і ще 37 господарств (25,3%) утримували 201–400 корів. Частка господарств з високою концентрацією корів (401–

600 голів і більше 600 корів) становила лише 24%. Крім того, більше 1000 корів утримувало лише 4 господарства області, а саме: ПСП «Плешкани» (1700 голів) та СТОВ АФ «Маяк» (1000 голів) Золотоніського району, СФГ «Петровіт» Маньківського району (1100 голів), СТОВ «Дніпро» Чорнобаївського району (1100 голів) [6, с. 26]. Наведені дані свідчать про низький рівень крупнотоварності та капіталізації більшості господарств, які здійснюють виробництво молока.

1. Групування сільськогосподарських підприємств Черкаської області за поголів'ям корів, яке вони утримували в 2012 році*

Показники	Групи за поголів'ям корів, голів					Усього по області
	до 100	101–200	201–400	401–600	понад 600	
Кількість господарств у групі	38	36	37	18	17	146
Кількість корів, голів	2211	5509	11015	8882	16510	44127
Кількість корів на господарство, голів	58	153	298	493	971	302
Виробництво молока на 1 господарство, ц	2425	5861	13960	25353	54813	15122
Надій від 1 корови, кг	4168	3830	4689	5138	5644	4946
Виробничі витрати на 1 голову, грн	10746	9030	10810	11780	13541	11802
у т.ч. витрати кормів на 1 голову, грн	4601	4481	4991	6000	6515	5681
Виробнича собівартість 1 ц, грн	257,8	235,8	230,5	229,3	239,9	235,88
Повна собівартість 1 ц, грн	292,48	270,97	247,83	251,35	271,85	262,69
Ціна реалізації 1 ц, грн	292	282	300	321	333	316,53
Прибуток (збиток), тис. грн	-71	1955	24617	29915	53570	109986,4
Прибуток (збиток) від реалізації 1 ц молока, грн	-0,9	10,5	51,8	69,9	61,4	53,84
Рівень рентабельності (збитковості), %	-0,3	3,9	20,9	27,8	22,6	20,5

Державна підтримка у розрахунку на 1 ц реалізованого молока, грн	5,1	6,2	9,5	6,9	0,0	4,41
--	-----	-----	-----	-----	-----	------

*Джерело: Розраховано автором за формою 50 сільськогосподарських підприємств, що подають в повному обсязі фінансову та статистичну звітність.

Найбільші обсяги молока на одне господарство спостерігаються по групі понад 600 голів, найменші обсяги мають місце в господарствах, які в середньому нараховують 58 голів. Це також є свідченням того, що державна політика підтримки молочного скотарства в майбутньому має бути зорієнтована на розбудову сегмента крупнотоварного виробництва. Ще переконливіше підтверджують перспективність розвитку господарств зі значним поголів'ям молочних порід корів показники прибутковості: величина прибутку та рівень рентабельності. В середньому найвища величина прибутку від реалізації 1 ц молока (69,9 грн) та найвищий рівень рентабельності (69,9%) отримується по групі господарств від 401 до 600 корів.

Підсумовуючи викладене можна зробити висновок про те, що найнижчий рівень показників економічної ефективності виробничо-господарської діяльності спостерігається по групі підприємств, які налічують до 100 голів корів. Це пов'язано з тим, що масштаби даних господарств не дозволяють їм вести активну племінну роботу, застосовувати сучасні методи годівлі тварин та зооветеринарного забезпечення, використовувати передові технології утримання та доїння корів. Утримання таких ферм є більше соціальним, ніж економічним проектом, оскільки основна соціальна ціль – це збереження робочих місць.

Серйозною проблемою залишається невідповідність сучасним міжнародним стандартам вітчизняної системи селекції у тваринництві, що створює загрозу утриманню досягнутого рівня генетичного потенціалу. В

першу чергу, це пов'язано з організаційними проблемами, які не дають змоги здійснювати ефективну селекцію плідників.

Селекційно-племінна база молочного скотарства в Черкаській області представлена 32-ма племгосподарствами, з них 17 племзаводів і 15 племрепродукторів. 94% племзаводів Черкаської області займаються розведенням корів української червоно- та чорно-рябої молочної породи (табл. 2.).

2. Показники молочної продуктивності корів за останню закінчену лактацію в розрізі племзаводів Черкаської області, 2012 р.

Господарство, район	Порода	Всього ВРХ, гол.	Наявність корів, гол.	Продуктивність			Вихід телят на 100 корів
				надій на корову, кг	вміст жиру, %	вміст білка, %	
ВАТ ПЗ-ДГ „Золотоніське” Золотоніського р-ну	Г	711	246	5187	3,54	3,31	67
Корпорація „Украгротех” Христинівського р-ну	УЧР	811	395	7117	3,61	3,20	78
СТОВ „Верхнячка-Агро” Христинівського р-ну	УЧеР	828	351	5519	3,89	3,26	76
СТОВ АФ „Маяк” Золотоніського р-ну	УЧеР	1352	422	8017	3,75	3,21	73
СТОВ АФ „Маяк” Золотоніського р-ну	УЧР	1706	578	8023	3,62	3,30	55
СТОВ „Прогрес” Золотоніського р-ну	УЧеР	206	105	7800	3,73	3,23	64
СТОВ „Прогрес” Золотоніського р-ну	УЧР	1035	395	7800	3,73	3,23	64
ПСГП „Плешкані” Золотоніського р-ну	УЧеР	2115	908	6897	3,78	3,12	79
СТОВ „Нива” Золотоніського р-ну	УЧеР	1526	702	8000	3,72	3,24	82
ВАТ „Русь” Золотоніського р-ну	УЧеР	790	260	5016	3,66	3,30	88
СПОП „Маяк-Агро” Шполянського р-ну	УЧеР	285	122	5589	3,84	3,12	75
СГПП „РВД-Агро” Черкаського р-ну	УЧеР	512	247	6077	3,90	3,18	42
СГПП „РВД-Агро” Черкаського р-ну	УЧР	293	114	6077	3,90	3,18	48

СТОВ „Лан” Черкаського р-ну	УЧР	1399	550	6255	3,52	3,30	57
СПОП „Відродження” Шполянського р-ну	УЧеР	898	339	7779	3,60	3,28	82
ДПДГ „Христинівське” Христинівського р-ну	УЧеР	905	335	6211	3,48	3,20	86
Разом по племзаводах		15372	6069	6710,3	3,70	3,23	70

Найвищі показники продуктивності корів отримали в СТОВ «Агрофірма «Маяк», СТОВ «Прогрес» та СТОВ «Нива» Золотоніського району, СПОП «Відродження» Шполянського району й корпорації „Украгротех” Христинівського району.

Одне з найкращих господарств за утриманням української чорно-рябої породи корів – племінний завод корпорації «Украгротех» Христинівського району Черкаської області. Про його селекційні досягнення яскраво свідчать показники продуктивності корів: в 2011 р. надій на дійну корову становив 8539 кг, на фуражну корову – 7117 кг; в 2012 році – 9590 та 8313 кг відповідно. Крім того, за останні три роки було реалізовано 73 голови племінних нетелей для комплектації інших підприємств.

Ще один яскравий приклад інтенсивного ведення молочного скотарства – це діяльність ПСП «Плешкані» Золотоніського району Черкаської області. Господарство має статус племзаводу з розведення української червоно-рябої молочної породи ВРХ. За результатами загальнодержавного рейтингування підприємств агропромислового сектора економіки України ПСП «Плешкані» отримало статус «Агropідприємство року 2012».

Одним з основних чинників, що впливає на рівень продуктивності тварин є повноцінна збалансована годівля корів і забезпеченість їх енергією. Тому, ефективність інтенсифікації виробництва в молочному скотарстві у вирішальній мірі визначається наявністю кормової бази, що дозволяє здійснювати повноцінну, збалансовану годівлю тварин.

Отже, продуктивність корів на 50–60% визначається якістю кормів і повноцінністю годівлі. Раціони, збалансовані за 20–24 показниками, підвищують продуктивність тварин на 25–30%, знижують витрати кормів на 30–35%, а собівартість одиниці продукції – на 20%. Незважаючи на ці давно відомі незаперечні істини й достатній господарський досвід, проблема кормовиробництва така ж гостра, як і проблема розвитку галузі скотарства.

Кормовиробництво відіграє провідну роль в економіці сільського господарства в цілому і молочного скотарства зокрема, дозволяє вирішувати багато проблем її розвитку і є найважливішим чинником інтенсифікації галузі.

На жаль, скорочення поголів'я тварин, що відбулося в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області спричинило значне скорочення посівних площ під кормовими культурами. Так, якщо у 1995 році питома вага посівних площ кормових культур у загальній структурі посівів становила 33%, у 2000 – 27,6%, то у 2012 році – лише 10%. Відбулося абсолютне скорочення площі посіву під кормовими культурами з 417,6 тис. га в 1995 році до 118,0 тис. га в 2012 році, або на 71,7% (табл. 3).

3. Динаміка посівних площ основних кормових культур в господарствах усіх категорій Черкаської області за роками, тис. га*

Види культур	1995	2000	2008	2009	2010	2011	2012	2012 р. у % до 1995 р.
Кормові культури, всього	417,6	362,6	131,5	131,7	126,4	123,5	118,0	30,5
в т.ч.: багаторічні трави посіву минулих років і безпокриті посіви поточного року	135,0	102,8	44,1	46,7	46,3	45,4	46,7	33,6
однорічні трави (вкл. посіви озимих на зелений корм)	110,1	111,9	29,7	28,1	26,3	24,5	19,5	17,7

кукурудза на силос і зелений корм	146,1	126,6	39,2	40,2	36,3	33,8	35,6	24,4
кормові корнеплоди (вкл. цукрові буряки на годівлю худоби і кормові баштанні)	25,3	16,1	13,7	12,6	13,0	18,9	15,9	62,8

*Розраховано за даними Головного управління статистики в Черкаській області.

Розглянемо кормову базу для годівлі корів у СТОВ „Маяк” Золотоніського району Черкаської області (табл. 4).

4. Показники розміру та стану галузі молочного скотарства в СТОВ „Маяк” Золотоніського району Черкаської області, 2012 р.

Показник	Значення
Розмір стада, голів	2850
Дійне стадо, голів	1000
Порода	Українська червоно-ряба, українська чорно-ряба
Система утримання	Безприв'язна
Середній надій на 1 корову/рік, кг	8039
Довговічність однієї корови	3,5 лактації
Жир, %	3,8
Білок, %	3,2
Кількість соматичних клітин, тис./см ³	менше 200
Бактеріальна забрудненість, тис./см ³	100
Кількість доїнь на день	3 рази
Доїльна зала	Паралель Voumatic 2x16
Годівля	
Тип корму	Повнораціонна кормосуміш
Кількість раціонів	4
Техніка та обладнання для приготування й роздачі корму	Два міксери Trioliet (20 м ³ і 12 м ³), два навантажувачі „Merlo”
Автоматизована програма управління процесом годівлі	TMR TRACKER
Заготівля грубих кормів	
Корнаж	2 тис. т
Кукурудзяний силос	16 тис. т
Сінаж	12 тис. т
Сіно	1,5 тис. т

В СТОВ „Маяк” є сучасний елеваторний комплекс на 20 тис. тонн одночасного зберігання зерна та склади для напільного зберігання місткістю 30 тис. тонн. Тож збіжжя, вирощене на майже 7 тис. га

орендованої ріллі (а це практично всі види культур, що ростуть в Україні: пшениця, кукурудза, соя, ячмінь, овес, ріпак, соняшник та сорго) зберігаються з дотриманням всіх необхідним вимог.

Вирощують в господарстві також багаторічні трави. Зелені корми дешевші й простіші, проте раціональна організація зеленого конвеєру набагато складніша. До раціону корів у господарстві обов'язково входять грубі (сіно, силос, сінаж) і концентровані (соеві і соняшникові шроти, корнаж – консервоване подрібнене зерно кукурудзи, пшениця) корми. Соняшниковий шрот в агрофірмі купують, а соєвий готують самостійно. Корнаж (консервоване подрібнене зерно кукурудзи) – це одна з візитних карток агрофірми «Маяк» і також його гордість. Силосна яма щороку забивається 1700 тоннами корнажу з зерна кукурудзи вологістю в межах від 35–33% до 27–25%. В „Маяку” вже понад 30 років використовують напіввологий метод зберігання кукурудзи.

Висновок. Для одержання позитивних результатів у молочному скотарстві необхідно на сучасному етапі розпочати впровадження наступних заходів: створити міцну кормову базу; формувати молочне стадо корів із високою продуктивністю; використовувати бугаїв-плідників із високим генетичним потенціалом продуктивності; удосконалювати генофонд із використанням генетичного потенціалу світового ринку; удосконалювати форми організації праці та її оплати; створювати систему пунктів для заготівлі молока приватних господарств населення; постійно зміцнювати матеріально-технічну базу ферм; впроваджувати енерго- та ресурсозберігаючі технології; встановлювати й періодично переглядати верхню межу закупівельних цін на сировину (не менше одного разу на квартал); надавати кредити сільгоспвиробникам на пільгових умовах; здійснювати регулювання доходів через систему державного дотування.

Бібліографічний список.

1. Кучер Л.Ю. Шляхи підвищення ефективності виробництва молока на інноваційній основі / Л.Ю. Кучер // Економіка АПК. – 2013. – №3. – С. 70–75.

2. Тимофіїв Т. Перспективи розвитку вітчизняного молочного скотарства в контексті тенденцій на світовому ринку молока / Т. Тимофіїв // Аграрна економіка. – 2012. – Т.5. – №3–4. – С. 12–16.

3. Яценко В.М., Яковлева А.О. Стан молочного скотарства та основні тенденції розвитку виробництва молока у Черкаській області / В.М. Яценко, А.О. Яковлева // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2012. – Вип. 2. – С. 25–36.

4. Семенда О.В. Шляхи відродження тваринництва / О.В. Семенда // Матеріали всеукраїнської наукової конференції молодих учених. – Умань, 2012. – Ч.2. – С. 105–107.

5. Месель-Веселяк В.Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації в сільському господарстві / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2010. – №4. – С. 14.

6. Головчук А.Ф. Розвиток молочного скотарства в Черкаській області / А.Ф. Головчук, Л.А. Корінний, О.В. Семенда // Економіка АПК. – 2011. – №12. – С. 25–28.

Рецензент д.е.н., професор
кафедри менеджменту ЗЕД
Уманського національного
Університету садівництва

О.О.Школьний